

Metoda Mikuljan

PRIPRAVA LJUDI NA STAROST Z VIDIKA SOCIALNEGA DELA

UVOD

Področje priprave ljudi na starost strokovno še ni obravnavano tako in toliko, kolikor bi bilo to v našem družbenem prostoru potrebno. Posledice tega so tudi stiske in težave ljudi, ki se v zadnjem obdobju življenja še povečujejo. Jože Ramovš (1992: 74) opozarja, da imajo današnji slovenski starostniki verjetno najvišji standard materialne oskrbe v naši dosedanji zgodovini, navzlic temu pa so večkrat socialno tako marginalizirani in psihično osamljeni kakor verjetno še nikoli doslej. Zanje je značilna nizka kvaliteta življenja (sestavljajo jo: materialni standard, psihično in duhovno stanje človeka in njegovo socialno in kulturno funkcioniranje).

Franci Leskovšek (1991: 48) ugotavlja, da je samomorilnost pri upokojencih dvakrat višja kot pri ostali populaciji. Zanimive pa bi bile tudi raziskave o alkoholizmu pri starostnikih, saj bi posredovale še enega od pokazateljev kvalitete življenja v tem obdobju.

To stanje je tako s strokovnega kot z družbenega vidika zaskrbljujoče, saj število starih ljudi narašča, nataliteta pa pada. S stališča družbe to tudi pomeni, da bo moralo manjše število aktivnih skrbeti za naraščajoče število nezmožnih in vzdrževanih članov, kar dokazujejo tudi statistični podatki:

a) v domačem okolju živi več kot 300.000 ljudi, starih nad 60 let (in več kot 200.000 ljudi, starih nad 65 let),

b) v domovih za stare je približno 12.500 ljudi, kar je približno 15% vseh državljanov

Slovenije (11% je starih nad 65 let) (RAMOVŠ 1992: 15).

V Sloveniji je bilo leta 1992 zaposlenih 654.000 ljudi, upokojencev pa 447.000, kar pomeni, da pride en upokojenec na več kot enega in pol zaposlenega, če drugih vzdrževanih članov ne upoštevamo (FAJDIGA SEVER: 1993).

Glede na znano dejstvo, da se bo s starostjo »srečal« vsak član družbe, se zastavlja vprašanje, zakaj naša družba in država (ki je pravna in socialna), ne posveti več pozornosti pripravi ljudi na starost.

Problem starosti je namreč družben in osebni in pravi čas za pripravo na starost so srednja leta življenja. Za današnjo srednjo generacijo je zdaj čas, da začne pripravljati sebe in družbene razmere na starost v spremenjenem številčnem razmerju med generacijami, saj bo sicer tedaj to pretežak družbeni problem.

Vloga priprave ljudi na starost je pomembna tudi z vidika prenosa zgleda doživljanja starosti in osebnih in zgodovinskih izkušenj na mlajšo generacijo.

O naveden pri nas ni veliko ustrezne literature, najbolj kompleksno je delo s starimi — s socialnega vidika — obravnaval J. Ramovš s sodelavci v knjigi *Skupine starih za samopomoč* (1992).

V svetovnem prostoru je na problem starosti in starih ljudi z opisom mračnega, degradacijskega, izločitvenega in sramotnega odnosa zahodne civilizacije do starih ljudi najbolj odmevno opozorila francoska pisateljica Simone

Članek je modificirana pisna naloga za ugotovitev strokovne usposobljenosti na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve Republike Slovenije.

de Beauvoir (1987) ter pozvala k radikalni spremembi osnovnega družbenega odnosa do gospodarstva, do vrednot in do samega življenja (torej tudi do starih). Stari ljudje si svojega položaja nikoli ne priborijo, temveč jim je vedno vnaprej dodeljen.

Zanimiva so tudi dognanja strokovnjakov, da zgodovina pozna tudi drugačen, pozitiven odnos do starih (antična Grčija, Rim).

ZAKONODAJA IN OSNOVNA SPOZNANJA O STAROSTI

ZAKONODAJA

Starost obravnavajo in urejajo številni mednarodni dokumenti (programi, konference) — zlasti s stališča družbenih odnosov, socialnega in materialnega položaja vse večjega števila starih ljudi na svetu ter glede na to, ali skupnosti naredijo dovolj za human odnos do tega dela prebivalstva. Med temi dokumenti so:

- Dunajski mednarodni plan akcije o staranju (v okviru OZN in njenih specializiranih enot),
- Evropska listina o starih,
- Listina o pravicah starih žena (sprejeta v okviru organizacije EURAG, ki je pridružena članica OZN),
- programi UNESCO, ki priporočajo različne oblike izobraževanja za starejše in upokojeince.

Sprejeti so pomembni, simbolno označeni datumi:

- 31. oktober je dan starejših oseb,
- leto 1993 je evropsko leto starejših oseb,
- 1992 do 2001 je desetletje starejših.

Plan R. Slovenije 2000 v poglavju »Možne smeri razvoja socialnega skrbstva« vključuje skrb za ostarele in jo ima v perspektivi razvoja za zelo pomembno: starega človeka ohraniti čimdlje zdravega, aktivnega in vitalnega v njemu znanem domačem okolju; integriran naj bi bil v življenje krajevne skupnosti (KS), družbeno angažiran, torej v središču dogajanj in ne odrinjen na rob družbe. Socialne službe, centri za socialno delo (CSD) v občinah in KS, domovi za starejše občane, gerontološke ustanove naj delujejo kot usklajevalci aktivnosti, programov in vsakdanjega dela.

Navedeno področje ureja ustrezna zakonodaja: Zakon o socialnem varstvu, Zakon o

zdravstvenem zavarovanju, Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih...

Staranje ne nastopi kar naenkrat (npr. ob upokojitvi), ampak je proces, negativne posledice pa lahko nastanejo prej ali pozneje, zato je pomembna tudi delovna zakonodaja: Zakon o delovnih razmerjih, splošna kolektivna pogodba, branžne in podjetniške kolektivne pogodbe.

OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV

Staranje je proces, ki se začne relativno kmalu (ob rojstvu) in traja dolgo (do smrti).

O *starosti* obstajajo različne definicije, zato je pojem težko natančno opredeliti:

- a) fiziološka: je proces upadanja življenjskih funkcij, ki je v korelaciji s časom; viden postane šele po obdobju zrelosti in konča se s smrtjo;
- b) psihološka: je niz dogodkov v poznem obdobju življenja posameznika, po doseganju zrelosti;
- c) duhovna: dosežena je s pridobljenimi življenjskimi izkušnjami, modrostjo, izoblikovanimi vrednotami;
- d) sociološko-socialna: je umik oz. izločitev iz dotedanega družbeno aktivnega življenja, upokojeitev.

Starost je torej obdobje v življenju posameznika in produkt procesa staranja. Povezana je s kronologijo, vendar ne samo z njo. Ljudje iz iste generacije večkrat niso na isti ravni starosti. Individualne razlike v tempu staranja in subjektivno določanje pomena besede starost otežujejo določanje meje začetka obdobja starosti. Tako je bila npr. v nekdanji Sovjetski zvezi ta meja 65 let, v Veliki Britaniji 70 let, v Združenih državah Amerike 75 let. V Sloveniji je dogovorjena meja 65 let. Z razvojem se ta meja počasi, a vztrajno zvišuje.

POVZETEK TEORIJ IN NAČELA SOCIALNEGA DELA NA PODROČJU STAROSTI

O staranju je veliko različnih teorij, znane so zlasti biološke, psihološke in socialne. Vsaka od njih razčlenjuje staranje iz svojega zornega kota.

a) *Biološke teorije* povezujejo procese staranja s pešanjem življenjskih funkcij organizma. Ti procesi se končajo s smrtjo. Raziskovalci

razlikujejo primarno (vzroki so v dednosti) in sekundarno staranje (posledica travm in kroničnih obolenj).

b) *Psihološke teorije* izhajajo iz razvojnih teorij in iz teorij osebnosti. Najbolj znana je Eriksonova teorija življenjskih obdobij. Življenje je razdelil na osem obdobij, za vsako so značilne krize in konflikti. Zadnje, osmo obdobje je obdobje doseganja osebne integritete in odklanjanje čustvenega obupavanja, kar človek doseže, če uspešno preživi prejšnja obdobja. Ta teorija temelji na moškem iz zahodne družbe, ki živi v materialno ugodnih in stabilnih razmerah. Nekateri se zavzemajo za teorijo Charlotte Bühler, ki je poleg psihološkega upoštevala še biološki vidik življenja. Življenje je razdelila na pet obdobij. Zadnje, peto obdobje je biološko pešanje in traja od 65. leta do smrti. Oseba se umakne iz poklica in dela, razmišlja o preteklosti, prihodnosti in smrti, značilna je osamljenost.

Zanimivo je hinduistično razumevanje življenja: v otroštvu prevladuje težnja k zadovoljstvu, ki se ohrani še pozneje, v mladosti in srednjih letih prevladuje težnja k uspehu, v zrelih letih prevladuje občutek dolžnosti (do potomcev, ostarelih staršev), v starosti pa je najpomembnejša težnja k razumevanju in dožemanju smisla življenja, človek se trudi, da bi se osvobodil prejšnjih teženj.

c) *Socialne teorije* — najbolj odmevni sta:

- *teorija zmanjšane aktivnosti*, ki trdi, da staranje spremlja proces zmanjšane aktivnosti ter da med starimi ljudmi in družbo nujno prihaja do zavračanja, ki je vzajemno in tipično za večino starih ljudi; staranje je psihološko in biološko neizogibno;

- *teorija aktivnosti* pa trdi, da večina normalnih starih ljudi ostane dejavna tudi v starosti; da je aktivnost ali pasivnost starih oseb odvisna zlasti od življenjskega sloga v aktivnem obdobju ter od socialnih in ekonomskih okoliščin; da je vzdrževanje in razvijanje telesne, mentalne in socialne aktivnosti nujno za kvalitetno staranje.

Socialne težave starih ljudi so mnogotere, materialne in odnosne. Zato se odpirajo naloge na področju oblikovanja socialnogerontološke in gerontagoške teorije ter razvijanja metodologije za reševanje odnosnih zagat (na primer avtonomne starostniške samopomoči in

heteronomne strokovne in laične socialne pomoči starim ljudem).

Načela, iz katerih naj bi izhajalo socialno delo na področju starejših, so:

1. zagotoviti materialno preskrbo starih ljudi;

2. gojiti kakovostne temeljne človeške odnose (oz. skupine);

3. omogočiti starejšim predajo temeljne življenjske izkušnje (s tem da se stari ljudje vključijo v temeljne človeške skupine skupaj z obema mlajšima generacijama);

4. omogočiti starejšim, da dajo zgled preprostega življenja v zadnjem obdobju, sproščene vedrine in vedre sproščenosti; stari ljudje so za mlado in srednjo generacijo pomembni zlasti zaradi tega, kar so: če pametno preživljajo starost in se človeško poslavljajo od življenja, so srednji in mladi generaciji nujno potreben zgled za preživljanje tega obdobja življenja;

5. starejšim omogočiti opravljanje zadnjih osebnih nalog pred odhodom iz časa in prostora, kar vključuje pogled nazaj, sedaj in naprej.

STAROST IN PRIPRAVA NANJO

Starost je torej pojav, ki zadeva vsa področja oz. vse vidike človekovega življenja, vendar ne enakomerno in ne enako. Tako je za starost značilno pešanje bioloških funkcij organizma (pri vseh starostnikih, vendar različno intenzivno), spremenjeno emocionalno doživljanje (različno pri različnih ljudeh), nadaljujejo ali odpirajo se možnosti intelektualnega, ustvarjalnega in duhovnega udejanjanja (kar pa je zelo odvisno od posameznika, njegove genetike in pogojev življenja). Znanstveniki namreč opozarjajo, da je od vsega posameznikovega življenja odvisno, kakšna in kolikšna bo starost (upoštevajoč družbene pogoje). Pomembna je ugotovitev, da je dolžina življenja odvisna od genetskih faktorjev, od geografsko-klimatskih okoliščin, od zdravja posameznika, zdrave prehrane in od drugih življenjskih okoliščin (življenje na vasi, v zakonu...). Dejavniki, ki vplivajo na daljše življenje (in daljšo starost) in bi jih morali upoštevati vse življenje, so:

1. skrb za zdravje že od rane mladosti,

2. ukvarjanje z dejavnostjo, ki je družbeno koristna in si jo je oseba sama izbrala,

3. dobri pogoji za življenje,
4. zdrava prehrana,
5. počitek — aktiven in pasiven, vendar še pred izčrpanostjo,
6. fizična aktivnost in obremenitev,
7. sveži zrak — dovolj kisika v stanovanju in na delovnem mestu,
8. življenjski optimizem, visoka morala, pozitivna čustva,
9. osebna higiena,
10. zdravniški nadzor zdravstvenega stanja.

Negativni dejavniki, ki skrajšujejo dolžino življenja (in starosti), so tudi tu velika napečnost, nezadovoljstvo in stres.

Pozornosti vredno je tudi dejstvo, da ženske živijo dlje kot moški. V Sloveniji je bila v letih 1988/89 povprečna življenjska starost ženske 76,67 let, moškega pa 68,8 let.

V Sloveniji področje starosti relativno dobro pokriva sistem zavarovanja in socialna mreža centrov za socialno delo, splošnih socialnih zavodov (domov za stare), posebnih socialnih zavodov (za odrasle kronično duševno bolne ali manj razvite ljudi), zdravstva (geriatrija), društva upokojencev, cerkve. Pojavljajo se nove oblike skrbi za stare: društva starih za samopomoč, društva prostovoljcev, gerontološka društva, univerza za tretje življenjsko obdobje, krajevne skupnosti.

Upoštevati je treba, da s starostjo tegobe rastejo in se množijo. Dosti jih poraja sólo pešanje človekovih moči, za druge pa je krivo napačno gledanje na starost v današnji družbi in s tem povezana marginalizacija starih ljudi.

Težave in stiske starih ljudi lahko sistematiziramo kot:

- telesno-materialne (revščina, nezmožnost za vsakdanjo oskrbo...),
- duševne (potrtost in druga negativna čustvena razpoloženja, izgubljanje spomina...),
- odnosne (osamelost, odrinjenost od dogajanja...),
- bivanjsko duhovne (duhovna praznina, ko ne vidi smisla svoje preteklosti, sedanjosti ali prihodnosti...).

To so tudi področja, na katera bi bilo treba usmeriti strokovne in družbene napore.

Vse omenjeno je treba poznati in upoštevati pri učinkoviti pripravi ljudi na uspešno starost (da se je moč izogniti vsaj nekaterim negativnim pojavom, ki jih prinaša starost, ali

pa jih zmanjšati ali onemogočiti in poudariti, okrepiti ali ustvariti pozitivne pogoje in pojave). Tudi od ustrezne priprave na starost je namreč odvisna kvaliteta življenja v zadnjem obdobju. Strokovnjaki se v glavnem strinjajo z ugotovitvijo, da je upokožitev za ljudi šok, stres (izjema so osebe, ki niso bile zadovoljne z delom ali ki zaradi slabega zdravstvenega stanja niso bile več sposobne za delo). Začne se namreč drugačen, spremenjen način življenja. Spremembe se nanašajo na življenjski standard, vsakodnevne dejavnosti, družbene stike, pa tudi na doživljanje starostnikove lastne vrednosti (samopotrditve). Konec poklicne delovne dobe pogosto pomeni izgubo določenih funkcij in vlog. Občutek nepotrebosti, življenja brez vsebine, izguba avtoritete, odgovornosti, morebitna finančna negotovost lahko posamično ali kot sindrom pripeljejo upokojenca (v prvih mesecih po upokožitvi) v resna krizna stanja. Jedro problema je tako skoraj vedno v soočanju s spremembami. Nekateri ljudje zelo težko prenesejo spremembe. Tudi zato jih je treba pripraviti na starost, da se sprijaznijo z dejstvom in da si prizadevajo za novo identiteto, za drugačen pomen in organizacijo življenja.

Vendar obstajajo tudi pri doživljanju upokožitve razlike med moškim in žensko. Ženske so (v glavnem) poleg zaposlitve skrbale še za dom in družino oz. gospodinjstvo, ki jim ostaja tudi po upokožitvi (morda so deloma izjema samske ženske ali ženske brez otrok in ženske, ki so v službi opravljale pomembna, odgovorna dela; te težje doživljajo upokožitev).

Strokovnjaki opozarjajo, da ima redkokateri bodoči upokojenec načrte o tem, s čim se bo ukvarjal v prihodnje. Navzlic temu so starostniki na tem razpotju kar precej prepuščeni samim sebi.

PRIPRAVA NA STAROST V PODJETJU

PREDSTAVITEV PROBLEMATIKE

Podjetje je gotovo eno od mest, kjer je mogoče zaposlene v zreli dobi in na prehodu v starost primerno pripraviti na starost. Res je, da med zaposlenimi prevladujejo mlajši in delavci v srednji dobi. Po drugi strani pa je tudi res, da se je povečalo število tistih, ki se želijo čimprej upokožiti, zlasti zaradi spremenjenih

družbenih razmer in, posledično, zaostrenih pogojev dela. Sedaj se namreč tudi pri nas pojavlja značilnost (ki jo je bilo doslej opaziti v glavnem v sodobnih družbah), namreč, da se »generacije krajšajo«: mladina v ranih letih ni optimalno primerna za zaposlitev, ljudje, ki se bližajo koncu srednjih let, pa tudi niso več zaželeni. Tako je optimalna starost, ki je najprimernejša za zaposlitev, od 20-25 do 35 let (kar je razvidno tudi iz objav in razpisov v sredstvih javnega obveščanja). Strokovnjaki so tudi ugotovili, da skuša moderna družba razvrednotiti vlogo let tako pri delu kot v prostem času; meni, da je izkušnost manj pomembna kot življenjska moč in izvirnost, in to daje ljudem občutek manjvrednosti, ki ga še povečuje nižji dohodek.

Zanimivi so podatki iz uradne evidence podjetja:

Na dan 1. 1. 1994 je bilo v podjetju zaposlenih 900 delavcev, od tega jih je 71 starih 50 in več let.

V podjetju se nihče posebej strokovno ne ukvarja s starejšimi delavci in z njihovo pravico na starost. V podjetniški kolektivni pogodbi (skladno z zakonom) je določba o varstvu starejših delavcev (delavci, stari nad 50 let, imajo 3 dni več letnega dopusta, pri morebitni razporeditvi na lažje, sicer manj plačano delo jim ostane plača enaka). Za upokojene delavce pa je poskrbljeno z naslednjimi ukrepi:

- ob upokojitvi prejmejo odpravnino (po zakonu), vendar se hkrati v posameznih delovnih okoljih od njih pričakuje »pogostitev zaradi odhoda«,
- novoletna čestitka, darilo,
- možnost letovanja v predsezoni ali posezoni po sindikalni ceni,
- sprejemanje internega glasila (ki je glasilo menedžerjev).

S starostnimi upokojitvami in tehnološkimi presežki delavcev se ukvarja kadrovska služba, z invalidskimi upokojitvami pa socialna služba. Pri invalidskih upokojitvah individualno obravnavajo posameznike tudi z vidika starosti (v patološkem oz. funkcionalnem in doživljajskem pomenu) in z vidika priprave na starost, vendar ne celovito ali vsestransko in ne sistematično.

Primer 1:

Delavka, rojena leta 1942, z višješolsko izobrazbo, oddelkovodja, se je predčasno upokojila. Višješolsko izobrazbo si je pridobila pred nekaj leti s študijem ob delu. Zatem je bila na invalidski obravnavi, vendar ji invalidnost ni bila priznana. Podjetje je prišlo v krizo in iskale so se »notranje rešitve«, med drugim tudi predčasno upokojevanje delavcev. Delavka je izpolnjevala pogoje zanj, vendar ga je zavračala. Je poročena, mož je upokojen, otrok je že zaposlen, živijo v lastni hiši. Čez nekaj časa pa se je odločila za predčasno upokojitev in se zaposlila pri sorodniku, ki ima precej veliko podjetje, in sedaj tam veselo dela. Ne počuti se stara.

Primer 2:

Delavka, rojena leta 1948, z nedokončano osnovno šolo, je opravljala nekvalificirano delo. Je vdova z dvema otrokoma (eden je samostojen z lastno družino, drugi je dijak). Živijo skupaj v lastni hiši. Delavki je bila priznana invalidnost II. kategorije, vendar ji podjetje ni moglo zagotoviti ustreznega dela; ni pa ji omogočilo opravljati dela, ki ga je delavka želela opravljati (in tudi zmogla), ker zanj ni imela ustrezne izobrazbe. Delavki se je zdravstveno stanje poslabšalo, ves čas je bila v bolniškem staležu in se je želela invalidsko upokojiti. Ko je bila invalidsko upokojena, je bila presrečna, čeprav je vedela, da se ji zdravstveno stanje ne bo izboljšalo. Vendar ji je bila zagotovljena socialna varnost. Počuti se sicer bolna, a ne stara (v kronološkem smislu).

Primer 3:

Delavec, rojen leta 1953, v poklicu priučen, je že nekaj let hudo bolan, bolezen pa se stopnjuje. Že pred invalidsko obravnavo so bili vsi (lečeči zdravnik, specialist, sodelavci) prepričani, da bo upokojen. In res, invalidska komisija se je odločila delavca upokojiti. Vendar je šla njegova žena naslednji dan na invalidsko komisijo, in delavca so upokojili le za polovičen delovni čas. V delavčevem delovnem okolju imajo veliko razumevanja za njegovo zdravstveno stanje, saj mu omogočajo opravljanje dela, čeprav delavec resnično ni več sposoben za nobeno delo in je, grobo rečeno, »številka na papirju«. Vendar podjetje s tem pomaga delavcu in njegovi družini. Delavec in

njegova družina (2 otroka) stanujejo v bloku. Družina se je ob (polni) upokojitvi prestrašila, češ, delavec »je premlad, da bi doma čakal na smrt, tako pa je le vsak dan v stiku z ljudmi«. Pa tudi dohodek družine bi se zmanjšal. Kako se delavec počuti? V glavnem bolnega, in tak je tudi videti. — Nedavno pa se je upokojil.

Primer 4:

Delavka, rojena leta 1945, ima poklic, a je zaradi poklicne prekvalifikacije (invalid III. kategorije) končala srednjo šolo in se zaposlila v našem podjetju. Vpisala se je na višjo šolo, a je ni končala. Bila je zelo dobra delavka: prizadevna, vestna, prijazna. Doma je skrbela za hišo, družino (mož zaposlen, otroka sta se šolala), za onemoglo sorodnico. Vendar se ji je zdravstveno stanje poslabšalo. Invalidska komisija ji ni priznala nadaljnjih pravic iz invalidskega zavarovanja. Zaradi dolgotrajnega bolniškega staleža in reorganizacije v podjetju je nihče več ni potreboval. Postala je tehnološki presežek. Postala pa je tudi zagrenjena. Sorodnica je medtem umrla, otroci so postali samostojni. Delavka se je »borila« za svoje pravice, vendar ne preveč posrčeno. Podjetje ji je potem sicer zagotovilo delo »lepljenja kuvert« ipd. za nekaj ur, za nekaj dni, kakor so jo pač potrebovali. Delavka tega psihično ni prenesla, in ker je medtem hudo zbolel še mož, je dala soglasje, da postane tehnološki presežek. Delavka se ne počuti staro, pač pa se počuti razočarano in prevarano, saj bi bila še sposobna opravljati ustrezno delo. Na to pa verjetno vplivajo tudi druge okoliščine: podjetje je v tem času kljub dogovorjeni prepovedi zaposlilo nekaj mladih ljudi (s srednjo, višjo in visoko izobrazbo); poleg tega je postal novi direktor srednješolec po opravljenem pripravništvu — brez delovnih izkušenj.

Primer 5:

Delavec, rojen leta 1940, s poklicem in dodatnimi posebnimi znanji, je 20 let abstinal. Potem je recidiviral. Zdravstveno stanje se mu je poslabšalo, potem kap in obravnava na invalidski komisiji. Delavec se ni želel upokojiti. Priznana mu je II. kategorija invalidnosti. Sam z ženo (upokojeno) je živel v bloku (odrasel otrok živi v drugem kraju). Zgradil je hišo, prodal stanovanje in pil. Zaradi alkoholizma so pri delu nastale težave, ker ni bil več sposoben varno opravljati dela. Na zdravljenje

alkoholizma ni pristal. Zdravstveno stanje se mu je še poslabšalo, zato ponovno invalidski postopek (kar je težko sprejel, saj se je izogibal celo zdravniškimi pregledom, tako da smo morali v službi »intervenirati«). Večkrat nam je dejal, da se bo pač upokojil, ker pravijo, da je tako najbolje, dela zanj nimajo, čeprav bi lahko delal, ipd. Torej se tudi zdaj ni želel upokojiti. Invalidska komisija ga ni upokojila, saj je bil pri njem problem alkoholizma očitno. Sam je zavračal upokojitev, ker mu je tak način življenja ustrežal: zjutraj, še pred začetkom dela, je lahko šel »na kozarček«, enako med delom, ker je precej hodil po material... Po nekaj mesecih je umrl (kap).

Vloga socialne delavke: Ljudje se srečujejo s starostjo na različne načine (kot je razvidno tudi iz opisanih primerov). Zato je vloga socialne delavke v konkretnih primerih različna zlasti v nadrobnostih. V vseh primerih pa temelji na spoznanjih o starosti, ki jih je treba približati tako ljudem, ki se z njo srečujejo (na način samospoznanja in lastnega notranjega sprejetja starosti in njenih posledic ter izoblikovanja stališč do nje, hkrati pa tudi na način informacij npr. o načinu organiziranja in izrabe časa ipd.). Bistvena spoznanja je treba posredovati tudi odločujočim v podjetju (vodilnim, nadrejenim), ki lahko vplivajo na določen del življenja teh ljudi ali vsaj na to, kako ga doživljajo. Pri posameznih primerih, kjer se pojavljajo in prepletajo še druge težave (npr. alkoholizem), pa je treba poleg navedenega upoštevati še spoznanja relevantnih strok.

Uporabljena metoda dela je individualna.

RAZPRAVA, SKLEPI IN PREDLOGI

Kot so ugotovili strokovnjaki, je starost nezaželen pojav, ki je »dan na stranski tir«. Skoraj nihče se noče z njim prostovoljno soočiti, razen ko je v to prisiljen. V današnjem času je še bolj tako, čeprav ne vedno v besedah, pač pa v vsakdanjih, drobnih dejanjih, ki lahko so za posameznika zelo pomembna. Tako vsakodnevno, »nepomembno« dogajanje dokazuje, kako današnji čas večkrat odvzame pomen in funkcije (»oddelanim«) letom, kar prispeva k še večji prizadetosti in odrinjenosti starejših ljudi. Sama sem to pogosto slišala od

starejših delavcev, pa tudi od delavcev srednjih let, ki so jih kljub mnogim »oddelanim« letom (ko so bili delovni pogoji v fizičnem pomenu neprimerno težji kot danes) »potisnili v kot«. Pri teh ljudeh nisem videla le prizadetosti, razočaranja, obupa, videla sem tudi njihove solze. Pa ne le zaradi objektivnih razmer, pač pa tudi zaradi odnosa do njih. Vendar obstajajo tudi izjeme — redka delovna okolja, kjer imajo drugačen odnos do starejših, prisluhnejo njihovim željam in jim poskušajo v okviru zakonskih možnosti pomagati.

Praksa potrjuje tudi spoznanje, da ljudje ob nepričakovani in zase nezaželeni upokojitvi doživijo pravi »upokojitveni šok«. Posebno težko doživijo upokojitev ljudje, ki so glede na svojo izobrazbo opravljali bolj zahtevna in odgovorna dela (kar jim je uspevalo tudi zato, ker so delali vestno, prizadevno in predano), in samski, zlasti v primerih, ko nimajo ustreznega rešenega stanovanjskega vprašanja.

Naj opozorim še na pomembno dejstvo, da precej naših delavcev prihaja iz okolice mesta (doma imajo zemljo), in dosti teh delavcev se med zaposlitvijo in po upokojitvi ukvarja s pridelovanjem zlasti zelenjave (zaradi možnosti prodaje v različne hotelske in gostinske lokale). Za te ljudi in za ljudi s poklicnim znanjem (ki se ukvarjajo s »sivo ekonomijo«) upokojitev ni šok.

Vodilni in drugi odločujoči ljudje se očitno ne zavedajo ali se nočejo zavedati, da kronološka starost še ne pomeni enake funkcionalne in doživljajske starosti; da lahko imajo starejši in stari ljudje še veliko življenjske energije, ki bi jo morala vgraditi v svoje delovanje podjetja ali družba, ki želi skladno in humano delovati. Stari ljudje imajo veliko življenjskih izkušenj, ki so kot zgodovinski spomin nujne za normalen družben razvoj. Če hoče družba napredovati, mora imeti systemske modele za sožitje starih z mladim in srednjim rodом, da prek njih stari spontano vnašajo zgodovinsko izkušnjo v življenje sodobnosti.

Lep zgled upoštevanja in cenjenja izkušenj je Kitajska, ki je pred leti najela upokojene nemške strokovnjake, da so ji pomagali pri dvigu gospodarstva. In rezultati se postopoma že kažejo.

Starost torej ni samo problem pogleda in stališča družbe, pač pa tudi problem osebnega

gledanja. Oboje je treba spremeniti.

Vendar navedena spoznanja še niso dovolj resno prodrla v jedro družbe, podjetij in drugih institucij. Posebej zaznaven (kot je tudi iz opisanih primerov razvidno) je primanjkljaj ustreznih aktivnosti na področju priprave na starost (tudi individualno).

Predlogi: Eden od možnih pristopov reševanja navedene problematike je organiziranje skupin samopomoči za pripravo ljudi na starost. Te se lahko organizirajo v večjih podjetjih, krajevnih skupnostih, institucijah ali s posredovanjem centrov za socialno delo. Tako bi lahko seznanili ustrezen del prebivalstva z vsemi vidiki staranja (s poudarkom na pozitivnih in kreativnih možnostih, ki jih to obdobje ponuja), z zdravim načinom življenja, zdravo prehrano, s primernimi aktivnostmi, pomenom in načinom medsebojnega stika, z različnimi možnostmi drugačnega organiziranja življenja, s smiselnostjo tega obdobja ipd. Posamezniki morda odkrijejo nadarjenost, sposobnost in veselje za stvari ali dejavnosti, za katero niso vedeli, da jo imajo ali niso imeli časa zanjo.

To bi bilo mogoče izvajati z različnimi metodami, npr. s socialno andragoško metodo (verjetno modificirano), z logoterapijo, po potrebi tudi z realitetno tehniko, ali pa s kombinacijami teh in drugih metod, odvisno pač od članov skupin in voditeljev.

Positivno bi bilo, da bi se mladina v šolah učila tudi o življenju in v okviru tega tudi o starosti. Tako bi se starost lažje detabuizirala, demarginalizirala. Seveda bi bili ob vsem tem nujno potrebni tudi ustrezni ukrepi, s katerimi bi družba podprla in pospešila tako usmeritev, delo in poglede na starost.

SKLEP

Priprava ljudi na starost v naši družbi še ni dovolj aktualizirana. Vzrokov za tako stanje je več: 1. treba je dobro poznati fenomen starosti z vseh njegovih vidikov (psihološkega, sociološkega, fiziološkega, ekonomskega in socialnega), 2. starost je še prevečkrat tabuizirana, strašljiva in problematična. Značilnost naše družbe in civilizacije pa je, da odriva vse neprijetne stvari življenja, tudi starost in vse, kar je z njo povezano. Posledice tega so raznovrstne, ključna pa je stiska na prehodu iz zrele dobe v

starost in v doživljanju same starosti. Kljub napisanemu pa v naši družbi obstajajo potenciali (kadri) za preventivno (osveščanje) in

kurativno delo na tem področju, potrebna pa bi bila večja pomoč in podpora družbe.

Literatura

- B. ACCETO (1987), *Starost in staranje*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- S. DE BEAUVOIR (1987), *Starost I, II*. Beograd: Bigz.
- J. BOHAK (1981), *Srednja leta*. Celje: Mohorjeva družba.
- M. BIRSA (1992), *Življenje po šestem križu*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- A. DEEKEN (1977), *Tudi starost je lahko lepa*. Celje: Mohorjeva družba.
- P. FAJDIRA SEVER (1993), *Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje pri Andragoškem društvu Slovenije.
- M. FISKE (1985), *Srednja leta*. Murska Sobota/Ljubljana: Pomurska založba/Centralni zavod za napredek gospodinjstva.
- V. E. FRANKL (1986), *Zašto se niste ubili*. Zagreb: Oko 3 jutro.
- H. FRANKS (1990), *Ženska v najlepših letih*. Ljubljana: Ganeš.
- D. T. JAFFE (1991), *Kaj lahko sami storimo za svoje zdravje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- R. LENNE (1978), *Depresija, bolezen našega časa*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- F. LESKOVŠEK (1991), *Samomorilnost na Gorenjskem*. Socialno delo 30, 1-2: 40-52.
- E. LUCAS (1985), *I tvoja patnja smisla ima*. Zagreb: Oko 3 jutro.
- S. M. PECK (1990), *Ljubezan in duhovna rast*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- D. POKORN (1987), *Z zdravo prehrano v pozna leta*. Ljubljana: Prešernova družba.
- H. POŽARNIK (1981), *Umetnost staranja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- J. RAMOVŠ (1990), *Doživljanje, temeljno človekovo duhovno dogajanje*. Ljubljana: Založništvo slovenske knjige.
- (1990), *Sto domačih zdravil za dušo in telo*. Celje: Mohorjeva družba.
- J. RAMOVŠ, T. KLADNIK, B. KNIFIC in sod. (1992), *Skupine starih za samopomoč*. Ljubljana: Inštitut za socialno medicino in socialno varstvo.
- J. RODE VIRK (1991), *Skupina za samopomoč starejšim v KS Savsko naselje*. Socialno delo 30, 1-2: 83-84.
- J. RUGELJ (1977), *Dolga pot*. Ljubljana: Rdeči križ.
- P. RUSSIANOFF (1990), *Kdaj se bo meni nasmehnila sreča*. Ljubljana: Založba Mladinske knjige.
- V. SMILJANIĆ (1987), *Psihologija starenja*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- A. TRSTENJAK (1971), *Človek samemu sebi*. Celje: Mohorjeva družba.
- (1986), *Ko bi še enkrat živel*. Celje: Mohorjeva družba.
- M. ŽNIDARŠIČ (1975), *Starost in zdravje*. Maribor: Zavod za zdravstveno varstvo.